



חגי פישר, אייר תשפ"ה

דף מקורות: חיוב בגין פרסום לשון הרע

א. בושת: לא גוברים בושת בדיינים שאינן 'סמוכים' ועל בושת דברים לא דיברו התורה והמשנה

1. דברים כה; יא-יב

וְשִׁלְחָה זָדָה וְהִחֲזִיקָה בְּמַבְשֵׁיוֹ. וְקָצְתָה אֶת כַּפָּה לֹא תַחֲסֹס עֵינֶיךָ

2. ב"ק פד:

אלא כי עבדין שליחותיהו במילתא דשכיחא נאית ביה חסרון כיס, אבל מילתא דשכיחא ולית ביה חסרון כיס אי נמי מילתא דלא שכיחא ואית ביה חסרון כיס לא עבדין שליחותיהו, הלכך אדם באדם אף על גב דאית ביה חסרון כיס כיון דלא שכיחא לא עבדין שליחותיהו, בושת אע"ג דשכיחא כיון דלית ביה חסרון כיס לא עבדין שליחותיהו

3. שו"ע חושן משפט א, א ע"פ שם

בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס, אבל דברים שאינם מצויים, אע"פ שיש בהם חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים שאין בהם חסרון כיס אע"פ שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו וכסוטר את חבירו... אין דנין אותו אלא מומחים הסמוכים בארץ ישראל...

4. ב"ק צ. - צא.

מתני'... רקק והגיע בו רוקו העביר טליתו ממנו פרע ראש האשה בשוק נותן לו ארבע מאות זוז... אמר רב פפא לא שנו (לחייב בושת בנוק) אלא בו, אבל בבגדו לא, וניהוי כי בייש בדברים, אמרי במערבא משמיה דרבי יוסי בר אבין זאת אומרת ביישו בדברים פטור מכלום [- - < שו"ע במקור 12]

ב. מקור אפשרי להלקות המפרסם גנאי

5. פסחים קיג:

"טוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה לזיגוד אמר ליה טוביה חטא וזיגוד מינגד אמר ליה אין דכתיב לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסהדת ביה שם רע בעלמא קא מפקת ביה"

6. רדב"ז ח"ו

האיש אשר דבר כנגד אותו תלמיד ואפילו העיד שראה בעיניו חייב נדוי לא יתכן אפקרותא גדולה מזו ולוקה משום מוציא שם רע כי ההוא מעשה דטוביה חטא זיגוד מנגיד [- - < ראה רמ"א במקור 12, וביש"ש ב"ק ח, מט כתב לפדות המלקות בממון]

7. סמ"ג ל"ת רי"ג [ויראים ועוד]

משום לא ד'לא יקום'

ב. תקנת קנס מהירושלמי ונידוי מהגאונים

8. רא"ש ב"ק ח, טו

ביישו בדברים פטור. ונראה לי טעמא משום דכתיב והחזיקה במבושיו דמשמע דלא חייבה תורה אלא על בשת גופו אבל בשת דברים או רקק על בגדו פטור. ורב שרירא ז"ל כתב דאף על בשת דברים מנדים אותו עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו, ומסתברא דיותר בשת בדברים מבשת של חבלה, דאין דבר גדול כלשון הרע ודבה שאדם מוציא על חבירו. ירושלמי תני רב לבעיטה אחת. ולארכובה שלש. ולסנוקרת חמש עשרה. חד אמר בשם ר"ל המבייש את הזקן נותן לו דמי בושתו שלם. חד בר נש איפקר לרבי יהודה בר חנינא. אתא עובדא לקמיה דר"ל וקנסיה ליטרא דדהבא.

9. רמב"ם חובל ומזיק ג, ה

המבייש את חבירו בדברים או שרקק על בגדיו פטור מן התשלומין, ויש לבית דין לגדור בדבר בכל מקום ובכל זמן כמו שיראו, ואם בייש תלמיד חכמים חייב לשלם לו בושת שלימה אף על פי שלא ביישו אלא בדברים. כבר נפסק הדין שכל המבייש תלמיד חכמים אפילו בדברים קונסין אותו וגובין ממנו משקל. וקבלה היא בידינו שגובין קנס זה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ.

10. תשובת הרא"ש כלל קא,ט

נהגו בכל מקומות ישראל לעשות תקנה וסייג לדבר כפי בעלי לשון ולקנוס המבייש הכל לפי הענין וכן יעשו בית דין בכל ענין לפי הראוי הכל לפי המבייש והמתבייש

11. שו"ע חו"מ א,ו

המבייש בדברים, מנדין אותו עד שיפייסנו כראוי, לפי כבודו.

12. שו"ע חו"מ תכ,לח

רקק בחבירו, חייב. אבל רקק בבגדיו, או שביישו בדברים, פטור; ויש לבית דין בכל מקום ובכל זמן לגדור כפי מה שיראו. ויש אומרים שמנדין אותו עד שיפייס המבויש {רמ"א: וי"א (מרדכי) דמכין אותו מכת מרדות, והמוציא שם רע על חבירו, הוי בכלל המבייש בדברים (תה"ד) (דעבר על לאו דלא תונו, מרדכי)...}

ד. האם וכיצד ניתן לחייב או לתקן קנסות לאחר הגמרא

13. סנהדרין מה:

משנה..אמר להם רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון, אמרו לו שמונים נשים תלה..גמ'.. תניא אמר רבי אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על הסוס בימי יונים בשבת והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שהדין כך אלא שהשעה צריכה לכך.

14. ב"ק צו.

ההוא גברא דגזל פדנא דתורי מחבריה..האי אינש גזלנא עתיקא הוא ובעינא דאיקנסיה

15. רא"ש ב"ק ט,ה

ודוקא גדול הדור כגון רב נחמן דהוא חתנא דבי נשיאה וממונה לדון על פי הנשיא או טובי העיר שהמחוס רבים עליהם אבל דייני דעלמא לא [נ"י: דווקא סנהדרין גדולה. רמב"ם (סנהדרין כד): סתם. מהרי"ק: אפילו ג' הדיוטות. דרכ"מ בשם תשובת רבינו גרשום: כל מי שנתמנה על הצבור הוא כאביר שבאבירים יפתח בדורו כשמואל בדורו וכל מה שעשה עשוי]

16. חו"מ שו"ע ב,א

כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות {ושהוא צורך שעה (טור)}, היו דנין בין מיתה בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה, ואם הוא אלם, חובטים אותו על ידי עובדי כוכבים, וכל מעשיהם יהיו לשם שמים, ודוקא גדול הדור (כרא"ש, ודלא כמהרי"ק שמספיק ג' הדיוטות) או טובי העיר שהמחוס ב"ד עליהם רמ"א: וכן נוהגין בכל מקום שטובי העיר בעירן כב"ד הגדול, מכין ועונשין, והפקרן הפקר כפי המנהג, אע"פ שיש חולקין וס"ל דאין כח ביד טובי העיר באלה (מרדכי), רק להכריח הצבור במה שהיה מנהג מקדם או שקבלו עליהם מדעת כולם, אבל אינן רשאים לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, או להפקיע ממון שלא מדעת כולם, מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר, וכל שכן אם קבלום עליהם לכל דבר, כן נ"ל.

17. סמ"ע חו"מ ב,ג

דאף דאין כל העם פרוצים אלא יחיד מהם, יכולים לענוש אותו היחיד ולקנוסו שלא מן הדין כפי ראות עיניהם

18. סמ"ע חו"מ ב,יא על הרמ"א

אע"פ שיש חולקים..היינו דוקא מה שהוא צרכי הקהל, אבל להפקיע ממון מאחד לחבירו שאינו צורך הקהל, פשיטא דלא, וכן משמע בפסקי מהרא"י.. ולא אמרינן הפקר ב"ד הפקר אלא בגדול שאין בדור כמוהו

19. סמ"ע חו"מ א,כ

וכתב המרדכי פרק השולח בשם ר"י, דאף דאין גובין בזמן הזה קנסות, מ"מ יש לדונם ע"פ ז' טובי העיר

20. פת"ש חו"מ ב,ב

כח להפקיר. כתב בספר ברכי יוסף בקו"א אות ג' וז"ל, כתבו קצת האחרונים דאין לב"ד כח אלא לאפקועי ממונא אבל לא לזכות לאחר כל שלא בא לידו. וגדול דורינו הרב מהר"י בר דוד בספרו דברי אמת.. הוכיח מגיטין דף ל"ו ומדברי הרשב"א שם והריב"ש ס"י שצ"ט, דהיה להם כח להפקיע מזה ולזכותו לזה קודם שבא לידו [עוד פתש"ס שם]

21. בדק הבית (הב"י) חו"מ ב', בשם הריקאנטי בשם הזהור

כל דייני שלא מחמיר את הדין אין מחמיצין את דינו מלמעלה ומסתלק מן העולם קודם זמנו

22. ערוה"ש חו"מ סימן ב'

אע"פ שאין דנין בחו"ל דיני נפשות ומלקות וקנסות מ"מ אם רואים ב"ד שהשעה צריכה לכך שהעם פרוצים בעבירות דנים הכל כפי צורך השעה... וכל מי שיש כח בידו לעשות סייג לתורה ואינו עושה אין לו סייג בעוה"ז ובעוה"ב ולא נין ונכד ועצור ועזוב [ב"י בשם מדרש הנעלם]... וכח זה הוא רק לגדול בתורה או לטובי העיר שטובי העיר בעירם כחם כב"ד הגדול, ובזמנינו מוטל על הרב וטובי העיר לגדור פרצות ישראל בכל יכולתם וכל אשר יעשו איזה מכס מוכרחים הצבור לקיים אף דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי כיון שדבר זה נוגע לתקוני הצבור או למיגדר מילתא ומי שמעכב בזה או מקלקל הוא חבירו של ירבעם בן נבט, ואל תשגיח אם יש גם מהלומדים שמחזקים המהרסים דמסתמא אין בהם יראת שמים דוק ותשכח.

ה. דיני דמלכותא דינא

24. שו"ע חו"מ שס"ו, ע"פ ב"ק קיד.

והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך, ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן, משום דדינא דמלכותא דינא. ולא עוד אלא שהמברית ממכס זה, עובר על לא תגזול, מפני שהוא גזל מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עובד כוכבים

25. סנהדרין מט.

כתיב כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת - יכול אפילו לדברי תורה - תלמוד לומר רק חזק ואמץ

26. רמב"ם מלכים ג, ט

המבטל גזרת המלך בשביל שנתעסק במצות, אפילו במצוה קלה הרי זה פטור, דברי הרב ודברי העבד דברי הרב קודמין ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה שאין שומעין לו

27. ש"ך חו"מ שנו, י

לא אמרינן דינא דמלכותא מה שהוא נגד דין תורתנו

28. יחוה דעת ה, סד

כתב בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' (חלק חשן משפט סימן כח סעיף ב) שהוא הדין לממשלה שיש לה בית נבחרים ומחוקקים, אף על פי שאינם מעוטרים בעטרת מלוכה, דינם דין גמור בעניני המדינה, ושייך בהם הכלל דינא דמלכותא דינא, ושכן הדין לגבי מדינת ישראל שאזרחי המדינה בוחרים בכנסת... ואמנם בשו"ת פאת שדך (סימן צא) כתב, שלגבי הכנסת שנבחרים בה כמה מפריצי עמנו, ויש בהם גם כן שונאי דת, לא שייך לומר בחוקים שלהם דינא דמלכותא דינא, ושוב חזר לומר, שאי אפשר לעמוד בזה אם לא נדון שבקצת דברים שייך בהם דינא דמלכותא וכו'. ע"ש. אולם אין דבריו נכונים להלכה, שהרי אפילו במלך רשע ועובד עבודה זרה שייך הכלל דינא דמלכותא דינא, וכמבואר בתוספות (סנהדרין כ ע"ב). ובזהר הקדוש (פרשת וישב דף קצב ע"ב). ע"ש. והעיקר כמו שכתב בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל, שגם לגבי מדינת ישראל שייך הכלל דינא דמלכותא דינא [[וכ"כ הצי"א ד, כח, הרב מרדכי אליהו תחומין ג', ועוד]]

29. הרב יהודה סילמן, דרכי חושן (א', עמ' שצ"ה)

שלטון של כופרים ורשעים המיוסד על עקירת הדת – ובא להחליף חוקי אמת של התורה מקור מים חיים בבורות נשברים – וכמו שהיה בזמנם כשקמה מלכות הרשעה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך – אין ספק שלא ניחא לך לקבל חוקיהם – אלא במלחמה לבטלם מן העולם

30. רמ"א חו"מ שס"ט, יא

דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה, אבל לא שידונו בדיני עובדי כוכבים, דאם כן בטלו כל דיני ישראל (מהרי"ק)

31. שו"ת חת"ס ה, מד

נעייל להא דידן, דלא מיבעיא דהתיקון שתיקנו שרי הקומידאט שאינינו נגד דין תורה אלא כתורה עשו, ואלו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן

32. עמוד הימיני ט, יב

רק שיהא בהם משום תיקון העולם... בין במה שנוגע לממונות ובין במה שנוגע לענייני נפשות

33. הגר"י זילברשטיין חשו"ק חמד ב"ק לא.

שאלה. ראובן נסע בכביש ראשי, ולפתע נעצר, שמעון שנסע מאחור התנגש בו בעוצמה וניזוק. האם ראובן חייב בנזקי שמעון? תשובה. מדינא דגמרא הראשון חייב... אלא דלאחר שהסכימו אומות העולם כולם על פי מנהג המדינה, שבכביש תמיד האחרון

חייב, אם כן גם על פי דין תורה נחייב את השני...ונראה עוד שדברי המשנה נאמרו בשני קדרים, אבל בנוגע לשתי מכוניות, אם חקקו אומות העולם שתמיד האחרון חייב, מאחר וחוששים לפקוח נפש, ולכן הטילו את מלא האחריות על הנהג השני שהוא זה החייב לשמור מרחק, תקנה זו במכוניות לא מנוגדת לדין תורה, לכן לאחר תקנה של האומות גם לפי דין תורה האחרון חייב.

34. משנת זכויות היוצר (עמ' קכא) בשם הרב משה הלברשטם

העתקת ספרים קלטות תוכנות וכו' כרוך באיסור השגת גבול יורד לאומנותו של חברו, ודינא דמלכותא דינא וקיי"ל שכל תקנה שהיא לטובת בעלי אומנים שאינה נגד דין תורה, והיושר מחייב דבר זה מצד ועשית הישר והטוב ומכח דינא דמלכותא הוא חוק קבוע, בזה לכונ"ע אנו מחוייבים להחזיק בדינא דמלכותא אפילו בארץ ישראל, וכן אנו מחוייבים לשמור על המנהג שהיא לטובת הציבור גם אם ידוע שחלק מהציבור איש נוהג כהמנהג בכולה או בחלקה וחלק נוהג כהמנהג

35. פס"ד ארץ חמדה-גזית 72034 (הרב אורי סדן ועוד) [צוטטה מסקנתו בפסקים נוספים וגם בפס"ד בפני הגר"י אריאל]

החוק הנ"ל מטרתו להגן על זכויות אשה הרה, ולכן הוא נראה לנו תואם לחלוטין את רוח התורה והמסורת היהודית, הרואה בלידה ובפריון ערכים נעלים. פגיעה בנשים הרות תמעט הילודה, מציאות שאינה יכולה להתקבל על דעת התורה. ולכן נראה שאם היה כח וסמכות לפוסקי ההלכה, הם עצמם היו מתקנים חוק ברוח דומה. ודומה שעל חוק זה גם כן היה אומר החתם סופר את דבריו, אשר נאמרו במקורם ביחס לחוק מסחרי מסוים (שו"ת חת"ס חו"מ סי' מד)

ז. מקורות נוספים למעמד חוקי הכנסת

36. משפט הארץ קמד

נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה, וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם

37. הרב הרצוג תחוקה לישראל ע"פ התורה ב, 63

אין ספק לדעתי, שממשלת ישראל, מלכות ישראל עצמאית בארץ ישראל, יש לה אותו הכח במדינה, שיש לשבעה טובי העיר במקומם. ואמנם גם לשם כך הוקמה מלכות ישראל, לעשות תקנות בעניני ממונות ובהטלת עונשים לתיקון העולם... וכלום מפני שרשותם משתרעת על המדינה כולה, כלום אין כחם יפה במדינה ככח ז' טובי העיר בעירם [נוכ"כ הגר"א שפירא, הגר"מ אליהו ועוד]]

38. נייר עמדה 17 משפטי ארץ, תשפ"ב (רכניץ, החתומים הגר"י אריאל הגר"ד ליאור ועוד)

תבחנינים לכך שחוק הוא בגדר "תקנת בני המדינה"... הכלל דינא דמלכותא דינא חל על חוקי מדינת ישראל ע"פ המגבלות של כלל זה - לכל חוק ש"אילו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן" - יש תוקף הלכתי על פי הכלל דינא דמלכותא דינא. ניתן לקבוע שהמבחנים לחוק כזה הם, (א) כאשר ישנו בסיס תורני (כגון חיוב בדיני שמיים או לפנים משורת הדין) או תקנה קדומה מקבילה (ב) או כאשר ישנה סברה לתקן תקנה כזו כגון שמירת מרחק בין כלי רכב

ז. חוק לשון הרע ופסיקות בתי הדין בימינו

39. חוק לשון הרע התשכ"ה (1965)

חוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965 פרק א': פרשנות. לשון הרע מהי 1. לשון הרע היא דבר שפרסומו עלול - (1) להשפיל אדם בעיני הבריות או לעשותו מטרה לשנאה, לבוז או ללעג מצדם (2); לבזות אדם בשל מעשים, התנהגות או תכונות המיוחסים לו (3); לפגוע באדם במשרתו, אם משרה ציבורית ואם משרה אחרת, בעסקו, במשלח ידו או במקצועו (4); לבזות אדם בשל גזעו, מוצאו, דתו, מקום מגוריו, גילו, מינו, נטייתו המינית או מוגבלותו; בסעיף זה - אדם - "יחיד או תאגיד"; מוגבלות - "לקות פיסית, נפשית או שכלית, לרבות קוגניטיבית, קבועה או זמנית. פרסום מהו. פרסום, לענין לשון הרע - בין בעל פה ובין בכתב או בדפוס, לרבות ציור, דמות, תנועה, צליל וכל אמצעי אחר.. המפרסם לשון הרע, בכוונה לפגוע, לשני בני-אדם או יותר זולת הנפגע, דינו - מאסר שנה אחת.. הורשע אדם בעבירה לפי חוק זה, רשאי בית המשפט לחייבו לשלם לנפגע פיצוי שלא יעלה על 50,000 שקלים חדשים, ללא הוכחת נזק.. הסכומים האמורים בסעיף זה יעודכנו ב-16 בכל חודש, בהתאם לשיעור עליית המדד..

40. תזכיר הצעת חוק לשון הרע, תשכ"ב - 1962, 26 לפבואר (דב יוסף שר המשפטים)

סוגיית לשון הרע, פרטי דיניה ואיסוריה - שרשים קדומים לה במסורת המשפט העברי. בספר ויקרא נאמרת האזהרה: 'לא תלך רכיל בעמיק' וחכמי המשפט העברי לתקופותיו השונות ראו בלשון הרע "עוון גדול וגורם להרוג נפשות רבות מישראל" (רמב"ם הלי דעות פ"ז, ה"א).

41. פרוטקול ישיבת הכנסת, ט"ו אב תשכ"ג, ישיבה רע"א (5 לאוג' 1963) (מנחם פרוש)

אדוני היושב ראש, כנסת נכבדה. תבינו כמה קשה לי לעכל המחשבה כי במדינת ישראל ידונו על חוק לשון הרע מה אסור ומה מותר.. כאשר בעל "החפץ חיים" ז"ל שם לפנינו החוקים נגד לשון הרע בספרו "שמירת הלשון", הוא ניגש לזה בדחילו ורחימו,

ברטט, בחרדת קודש.. ההלכה רואה את איסור לשון הרע ריש לכל מרעין בישין, בתורה נסמך איסור לשון הרע אל "לא תעמוד על דם רעך", כי גדול העוון הגה שגורם גם להרוג נפשות... איסור לשון הרע על פי התורה חל על מי שמספר בגנות חברו אע"פ שאמר אמת, וההלכה היהודית קובעת תלי תלים של הלכות להזהיר ולהזהיר מעוון לשון הרע, ואם חסרה הגישה העקרונית למחותנו ודמותנו, שבגללה בחר בנו ה' מכל העמים, מה איפוא מייחד אותנו בין עמי תבל? ואם אנו מתעלמים מן העקרון שעלינו לשאוף להיות עם קדוש, כאמור "קדושים תהיו", אז משתבשים ומסתבכים ותועים ומחפשים מרפא ואסמכתה במה שנאמר בקונסטיטוציה הצרפתית משנת 1791 על זכויות האדם, או בקונסטיטוציה של ארצות הברית. כאילו מאליה נשמעת כאן אנחתו של ירמיהו, באמרו דבר ה': "אותי עזבו, מקור מים חיים לחצוב להם בארות, בארות נשברים". שר המשפטים, בהציגו את הצעת החוק, אמנם ציטט ההלכה היהודית מספר ויקרא, אבל דלג משום מה על הפסוק, "לא תעמוד על דם רעך", אשר משלב את הפסוק "לא תלך רכיל בעמך" עם "לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך", הפסוקים בספר ויקרא ואף סדרם מאלפים-לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך. תמהני מדוע השמיט שר המשפטים את הפסוק האמצעי, והרי זה כה ברור וכה מאלף.. בלי אבני יסוד אלה ברור שאין מרפא לכל מיני מרעין בישין, ולא חוק לשון הרע שהוא קודם לכן ולא החוק המתקן המוצע כעת, ולא אלף אלפי חוקים בדומה לו ירפאו השחיתות המשתרשת בגלל עוון לשון הרע מאחר שענין לשון הרע הוא גם על דבר אמת היה יותר מתאים לקרוא לזה 'חוק הוצאת דיבה'.

42. 'על לשון הרע ועל הענישה עליה במשפט העברי', פרופ' נחום רקובר, סיני, תשכ"ב

מן העקרונות והחידושים שבהצעה נידונו בהרחבה בספרות ענפה של המשפט העברי, וסמוך לדורנו זה דן אחד מגדולי ההלכה העבריים בכל פרטי דינים אלה בחיבורו "חפץ חיים", אשר קראו כך על שם האמור בתהילים לד, יג-יד: 'מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה'. מתוך סקירת מקורות אלה אנו למדים, כי בהתאם לאמור בחוק המוצע, כלולים בעבירת לשון הרע הן דברים המובעים בכתב והן שבעל פה, בין שנאמרו על היחיד ובין על הרבים, בין על החי ובין על המת; על עבריני לשון הרע הוטל על ידי בתי הדין העבריים בתקופות ובפזורות שונות עונשים פליליים וחובת תשלום פיצויים לנפגע, ואף נהגו לחייב את מספר לשון הרע בפרסום התנצלות על המעשה אשר עשה /להלן בסקירה אף ניתנת תשומת הלב להשוואת ההלכות שבמשפט העברי לאלו שבהצעת החוק הנ"ל ולאלו שבחוק הקיים בארץ כיום.

43. 'פיצוי על הוצאת דיבה בכלי התקשורת' - הרב הלל גפן - צהר תשס"ח

בית דין לממונות הדין על פי דין תורה רשאי להסתמך על חוק הכנסת ולחייב מוציא דיבה בפיצוי כספי

44. נייר עמדה 17 משפטי ארץ, תשפ"ב (רכניץ, החתומים הגר"י אריאל הגר"ד ליאור ועוד)

פיצוי על לשון הרע – החוק כאמור, קובע פיצוי של עד 50000 ₪ ללא הוכחת נזק על פרסום לשון הרע, כאמור, קביעת פיצוי ללא הוכחת נזק מלמדת על כך שלא מדובר בפיצוי נזיקי רגיל, אלא בחיוב קנס הנחשב לתקנה. מעבר לכך קיימת סיבה נוספת לתת תוקף הלכתי לחוק זה, משום שהוא מממש ערך הלכתי של איסור לשון הרע.

45. שו"ת אבני צדק או"ח, ה (1808) [האדמו"ר הראשון מסיגט]

והגם שמבואר בחו"מ סי' א' שאין רשות ביד ב"ד בחוץ-לארץ לדון על בזיון, רק לנדות עד שיפייסנו, אבל בעניין שם רע על חזן ושו"ב, אשר על-ידי-זה הפסיד על פרנסתו, ודאי יש חיוב על הבית-דין להכנס בזה.

46. פס"ד ארץ חמדה-גזית 72099 (לבנת מן לוי)

לבית הדין סמכות לחייב ממון על בושת דברים. עם זאת, על בית הדין להפעיל סמכות זו בשיקול דעת.. בדבריו הפוגעים של הנתבע לא נאמר במפורש שהתובע עושה מעשי איסור.. גם התובע, פעל שלא כדין, בפרסום המכתב כנגד הנתבע.. את הנזק שנגרם לצדדים ניתן לתקן באופן עקרוני על ידי פרסום הבהרה והתנצלות.. לאור האמור, אנו לא רואים מקום לחיוב ממון במקרה זה את מי מהצדדים.. חובת ההבהרה וההתנצלות, מחויבת מסברא, וגם בהלכה מצאנו שחייבו חכמים את המבייש להתנצל (ראה ים של שלמה, בבא קמא ח, מט) על הנתבע לפרסם בבית הכנסת בכתב את הדברים הבאים..

47. פס"ד ארץ חמדה-גזית 74050 (מן לוי כ"ץ)

תיאור המקרה והעובדות המוסכמות. בין חברת פלוני, שהתובע הוא אחד מבעליה, לבין הנתבע התנהל מאבק משפטי ארוך שנים (2007-2013) בכמה ערכאות של בית המשפט, בקשר לביתם של הנתבעים ביישוב שבו הם מתגוררים. כתוצאה מהליכים אלה התחייב הנתבע כלפי החברה הנ"ל בסכום מסוים. עד היום, הסכום תפח במידה משמעותית כתוצאה מהצמדה וריבית, והחברה מנהלת תיק הוצאה לפועל כנגד הנתבע. לאחר יום הכיפורים של שנת תשע"ד החל הנתבע לפרסם פרסומים שונים כנגד התובע ובהזדמנויות מסוימות גם כנגד בני משפחתו ועורך דין החברה. אלפי ניירות בהם פרסומים ("פשוטויליס") פוזרו בעירו של התובע, כולל באזור מגורי התובע, וכן ביישוב בו גר בן התובע, ובמקום נוסף. כמו כן הנתבע תלה כרזות במקומות שונים, וכן שלח אותם למשרדו של עורך הדין. תוכן הפשוטויליס משלב קללות וגידופים, כינויי גנאי יחד עם הצגת עובדות כפי שהנתבע רואה אותן, והן כוללות האשמה על גזל, לקיחת רבית, חמדנות ועל תביעה בערכאות וכן שאר ליקויים שמצא בהתנהגותם, לפי טענותיו. נפרט את הכינויים והקללות בהם השתמש, שכן יש צורך לדון בהם מבחינה הלכתית: כינויים: רשע בן רשע. גזלן בן גזלן, חמדן בן חמדן, בזוי בן בזוי, חלאת אדם, שפל, אכזר, בן עוולה, בן נידה, סורר, שקרן, גנב. קללות: ארור, ימח שמו וזכרו, יבואו עליו כל הקללות שבפרשת "כי תבוא", וכן פסוקי קללה שונים. על חלק מהפרסומים חתם (במודפס) הנתבע את שמו ומקום מגוריו, ובחלק קטן מהם אף מוזכרים שם הנתבעת והילדים. גם בבית הדין עצמו, כאשר הוקראה מתוך הכתב קללת "ימח שמו", מאחד הכרוזים,

כנגד התובע, ענו הנתבע והנתבעת "אמן" לעיני כל הנוכחים. הצדדים הגיעו לדיון בבית הדין לאחר שהוגשה התביעה בבית משפט השלום בנושא הדיבה ובהסכמת הצדדים התביעה הועברה לבית דין זה. כתב הבוררות הוגבל רק לעניין תביעת הדיבה כשהנתבע לא הסכים לדון כלל בעניין הכספי המקורי שממנו התחילה הפרשייה, למרות דרישתו של הנתבע, בשלב מסוים של ההליך, לדון גם בעניין זה.. במהלך הדיונים הוציא בית הדין צו מניעה האוסר המשך הפצת חומר פוגע. למרות זאת תלה הנתבע על ביתו כרוזות המגנות את התובע. לאחר האזהרה הראשונה של בית הדין וקביעת קנס של 1,000 ₪ ליום להמשך התלייה הנתבע לא הסיר את הפרסומים בטענה שתפורט להלן, ועשה זאת רק לאחר כ 20 יום ולאחר שקיבל אזהרה שנייה.. במקרה דנן עומדות לפנינו מספר סיבות לפטור מתשלום: הן בגלל העובדה שמדובר בפעולות של בושט דברים ללא פגיעה גופנית ישירה והן בגלל שאין דנים בתביעת בושט בזמן הזה וגם קללות אינן גוררות אחריהן חיוב כספי. אבל למעשה הורו הפוסקים לחייב בתשלום על דברים אלו גם בזמן הזה, מתקופת הגאונים ועד לראשונים חוזרים חכמים וכותבים שבית הדין מחויב לעמוד בפרץ ולמנוע מעשים כאלו.. דברים אלו הם בסמכות כל בית דין.. על כן מנהג בתי דין בעבר (ראה שו"ת מהרש"ל כח וקא, שו"ת נחלת שבעה סו) ואף בימינו אלו לחייב בקנסות במקרים כאלו, כגון בפס"ד בית הדין הגדול בפד"ר ה' עמ' 322.. טען התובע להפרה נוספת, והיא פרסום פשקווילים הפונים לאשת התובע, בהם יש גינוי לה ולמשפחתה. בהיבט העובדתי, נציין שהפשקווילים נשלחו לבית הדין והנתבע לא הכחיש את פרסומם. השיקולים שנמנו לעיל שיש בהם הפחתה מחומרת פרסום השלטים אינם נוגעים לפרסום הפשקווילים האלו, שכן שם ההקשר אינו מובן באותה מידה כמו בשלטים, ופרסום זה הוא בסיס לחיוב בפני עצמו.. בבואנו לשקול את הקנס הראוי יש לקחת בחשבון את טענתו של הנתבע שהוא אינו תלמיד חכם והלך ושאל רבנים שלטענתו התירו לו לפעול בדרך בה פעל. אף שהטענה לא הוכחה, כאמור, יתכן שהשלה את עצמו שכך הורו לו, לפיכך יש להקל עמו, לעומת זאת, תליית הכרוזות היתה כאמור בניגוד לצו המניעה שבית הדין הוציא, ובניגוד להוראת בית הדין להסיר את הפרסומים. כאמור, דחינו לעיל את ההסתמכות על טעות הדפוס של בית הדין, לאור כל זאת ולאחר שיקול דעת, אנו קובעים תשלום של 35,000 ₪..

48. פס"ד ארץ חמדה-גזית 02/74050 - החלטה בבקשת רשות ערעור (גיסר)

המבקש נימק את בקשת רשות הערעור.. הטענה האחת היא, כי לבית הדין אין סמכות לחייב על בושט דברים (סמ"ע א, כב). איני מקבל טענה זו. בית הדין נימק את הכרעתו והביא מקורות הלכתיים לכך שיש לבית הדין סמכות לחייב על בושט בימינו. מה גם שלבית הדין סמכות לחייב על בושט במסגרת פשרה. לאור זאת, ישנה תשתית הלכתית מספקת להכרעת בית הדין קמא, שבסמכותו לחייב ממון במקרה זה.. הטענה השנייה, שפורטה בהרחבה, היא שהמבקש נהג כדין בכל פעולותיו, וזאת, בנימוקים הבאים: טענתו העיקרית היא שהמשיב עבר על ההלכה בכך שתבע אותו בבית המשפט, ולכן היה מותר למבקש לביישו, לקללו ולגדפו.. הוא טען שפעל במסגרת הכלל "עביד איניש דינא לנפשיה", וגם אם הגזים הרי שאין אדם נתפס בשעת צערו. איני מקבל גם טענה זו. הקביעה העקרונית של בית הדין היתה שגם אם נהג המשיב שלא כהלכה כאשר פנה לבית המשפט ללא היתר הלכתי, וגם אם היה מותר למבקש לפרסם את פעולותיו של המשיב, הרי שהיה עליו לעשות זאת במסגרת שההלכה מתירה. זאת, על פי דברי החפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל יד, סעיף יד). העולה מדברי החפץ חיים הוא שאין לבזות אדם שעבר עבירה בדרך שתובן על ידי הציבור באופן רחב יותר מהעובדות... על כן אני מקבל את מסקנת בית דין קמא שפעולות המבקש פגעו בשמו הטוב של המשיב מעבר למה שמתיר הדין, ויש בהן משום ביזוי והוצאת שם רע... בשולי הדברים אעיר כי לא התייחסתי לגובה סכום הפיצוי שהשית בית הדין קמא על המבקש. נושא זה מצוי בתוך מרחב שיקול הדעת הנתון לבית דין קמא. החלטה אני דוחה את בקשת רשות הערעור.

ח. מאמרים

49. מאמרים לעיון ושנעשה בהם עזר

'על לשון הרע ועל הענישה עליה במשפט העברי', רקובר נחום, סיני, תשכ"ב

'פיצוי על הוצאת דיבה בכלי התקשורת', גפן הלל, צהר, תשס"ח

משפטי ארץ, נייר עמדה מס' 17, 'מעמד של חוקי המדינה ושל פסיקת בתי המשפט', רכניץ עדו, תשפ"ב

'מאמרים בסוגיית דין בושט ולשון הרע בזמן הזה', מכון פסקים, שבט תש"פ